

Instytut Pamięci Narodowej

[https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/197319,Barbara-Witowicz-Narodziny-polskiego-Sokolstwa.ht](https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/197319,Barbara-Witowicz-Narodziny-polskiego-Sokolstwa.html)
ml

27.02.2026, 11:44

Barbara Witowicz: Narodziny polskiego Sokolstwa

7 lutego 1867 r. uznaje się za dzień narodzin polskiego Sokolstwa. Tego dnia zatwierdzony został we Lwowie pierwszy statut Towarzystwa Gimnastycznego. Ponieważ w jego godle widniał Sokół w locie, prasa lwowska zaczęła w skrócie nazywać je „Sokołem” (termin „Sokół” wszedł do oficjalnej nazwy w 1869 roku).

07.02.2024

Inspiracją dla polskiej organizacji i jej symbolu było istniejące od 1862 r. Czeskie Zrzeszenie Gimnastyczne „Sokół” (czes. *Česká obec sokolská*). Zapożyczony emblemat stanowił ukryty dla władz zaborczych, ale czytelny dla Polaków symbol narodowego godła – Orła Białego i miał wymowę patriotyczno-niepodległościową. Te dwa elementy – sport i walka narodowowyzwoleńcza – stały się nierozłącznymi elementami organizacji, którą znamy obecnie jako Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. Widoczne są one w mottach sokolich:

„Ramie krzep – Ojczyźnie służ”, „W imię przyszłości prostować kości” „Wspieraj ojczyznę, wzmacniając tężyznę”.

Organiczna praca narodowa

Duże znaczenie dla powstania i rozwoju polskiego ruchu sokolego miał kontekst historyczny i nieprzypadkowo narodził się on właśnie w zaborze austriackim. Po klęskach militarnych w II poł. XIX w. Cesarstwo Austriackie było tak osłabione, że uratować je mogły jedynie głębokie reformy wewnętrzne.

W 1867 r. nastąpiło przekształcenie Austrii w Austro-Węgry, a Galicja uzyskała autonomię. Tego roku zostały też wprowadzone przepisy o stowarzyszeniach, które zaktywizowały społeczeństwo. We Lwowie powstało wiele organizacji, wśród nich takie, które dążyły do wzmacniania sił narodowych.

Pierwsze polskie, lwowskie Towarzystwo Gimnastyczne powołano w środowisku byłych powstańców styczniowych, którzy po upadku powstania znaleźli azyl w Galicji. Towarzyszące im poczucie załamania oraz nabierające znaczenia hasła pozytywistyczne zdecydowały, iż odrzucono bezpośrednią walkę na rzecz „organicznej pracy narodowej” poprzez gimnastykę i:

„formowanie moralne, fizyczne oraz duchowe młodego pokolenia”.

Hasła te były też kamuflażem dla dążeń niepodległościowych, których nie można było ujawniać wobec władz zaborczych.

Pomysłodawcami zawiązania polskiego towarzystwa gimnastycznego byli: Klemens Żukotyński i Ludwik Goltental, działający pod patronatem Jana Żalplachty-Zapałowicza, majora wojsk powstańczych z 1863 r. Działalność towarzystwa skoncentrowana była na uprawianiu gimnastyki oraz szermierki z wyraźnym podtekstem przysposobienia wojskowego, gdyż ćwiczenia obejmowały też strzelanie, marsze i inne elementy służby polowej.

Jednak dopiero w 1910 r. władze austriackie zezwoliły na zorganizowanie tzw. Stałych Służb Sokolich z własnym umundurowaniem i uzbrojeniem. Ich instruktorem wojskowym został Józef Haller. Działalność „Sokoła” objęła również „działwę sokolą” – dzieci i młodzież – tworząc organizacyjne i prawne podwaliny polskiego ruchu skautowego.

Sokolstwo miało również swój udział w rozwoju sportu kobiet. W ramach związku zaczęły powstawać żeńskie gniazda – jak nazwano najmniejszą jednostkę organizacyjną – „Sokoła”, autonomiczne od męskich. Jak stwierdziła prezes gniazda „Grażyna” Warszawa – Helena Kuczalska:

„Wobec różnicy ćwiczeń kobiet oraz odpowiedniego uzdolnienia, kierowania i rządzenia się samym, chcemy tworzyć osobne gniazda z zupełną autonomią, ale prosimy o przyjęcie do Towarzystwa, ażeby łączyć się z duchem i celami Sokolstwa Polskiego”.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Artykuł

Członkowie Sokolstwa Polskiego w Ameryce podczas akrobacji gimnastycznych, 1915 r. (fot. z zasobu IPN)